

МА Никола Миновић
историчар, Чачак
mnikola2702@gmail.com

ПРИКАЗ: Освалд Шпенглер, *Пруство и социјализам* (Нови Сад: Центар за културну обнову Археофутура, 2024), 153 стр.

Освалд Арнолд Готфрид Шпенглер (Бланкенбург, 29. мај 1880 – Минхен, 8. мај 1936) био је немачки филозоф, историчар и политички писац, рођен у војводству Брунзвик у Немачком царству. Са 10 година са породицом се преселио у Хале, важан универзитетски град, где је прво завршио гимназију, а потом и студирао. Томе су уследиле студије у Минхену и Берлину, које су 1904. године крунисане докторатом. Један део своје професионалне каријере провео је у настави, прво у Сорбрукену, затим Дизелдорфу, а онда у Хамбургу. Од смрти мајке 1911. године живео је у Минхену, где се издржавао од свог наследства, при чему се прихватао послова татора и писања за часописе, што му је био извор додатних прихода.

Његово далеко најзначајније научно дело је *Пропаст Запада*, које је завршио 1914. године, али је објављивање одложио због избијања Великог рата, тако да је изашло у лето 1918. године. Доживело је велики успех, посебно у Немачкој, али и у иностранству.

Шпенглеровом спису у издању Центра за културну обнову Археофутура претходе уводна разматрања Душана Достанића¹, који

¹ Др Душан Достанић је научни сарадник у Институту за политичке студије. Дипломирао је на Факултету политичких наука у Београду, на ком је 2017. године и докторирао. Аутор је више радова у домаћим и страним научним часописима.

је уједно и преводилац списа, носе назив *Освалд Шпенглер и пруски социјализам* (стр. 5–40). Достанић је разматрање почео одељком *Шпенглер као политички писац* (стр. 5–10), у ком је изнео најважније податке у вези са плодноним опусом радова немачког аутора, при чему је посебну пажњу посветио Шпенглеровим бројним политичким разматрањима. Идући одељак, насловљен *Либерални конзервативизам или конзервативна револуција?* (стр. 10–14), посвећен је разлици између конзервативизма и либерализма, односно виђењима тржишта и економије у оквиру тих идеологија. Одељак *Конзервативна критика тржишта* (стр. 14–33) концентрише се на однос конзервативаца према тржишту и конкуренцији, односно даје кратак преглед конзервативне традиције, при чему Достанић наводи ставове бројних романтичара XVIII века и конзервативаца XIX и XX столећа о капитализму, тржишно оријентисаној привреди, као и новцу самом. Томе следи део под именом *Социјализам у оквиру мисли конзервативне револуције* (стр. 33–38), у чије поборнике аутор убраја и самог Шпенглера. Прецизније, његову књигу о социјализму. Уводно разматрање Достанић завршава одељком *Актуелност Шпенглеровог списа данас* (стр. 38–40), у ком износи тврдњу да је издање за чији је превод заслужан и данас актуелно и да није изгубило на важности, без обзира на непобитну чињеницу да је објављено пре више од једног века.

Пруство и социјализам дело је које је објављено пре више од једног века², а настало је из идеја до којих је аутор дошао пишући *Пропаганду запада*. Тада му се јавила „клица“ за ову филозофску тезу, како је и сâм навео. У врло кратком одељку *Увод* (стр. 41–43) даје своје виђење термина социјализам, али и скреће пажњу на пропусте који се јављају код других научника у поимању наведеног термина. Уз то, поставља терен за тезе које ће изнети у наставку рада. Уводним речима следи део под називом *Револуција* (стр. 44–61), који почиње освртом на бројне недаће које су задесиле немачки народ, а посебно Прусе. Аутор се враћа у средњи век, прелази преко проблема који су обележили XVIII и XIX столеће, а зауставља се на Великом рату. Томе следи посебно фокусирање на чињеницу да су Немци, како Шпенглер мисли, радили сами против себе и сопствених интереса. Дешавања у новембру

² Oswald Spengler, *Preußentum und Sozialismus*, C. H. Beck, München 1919.

1918. године издваја као „најбесмисленији чин немачке повести“. Најблаже речено, критику упућује револуционарима који, упркос приликама које су им дате, нису имали храбрости за конкретне чинове. У Шпенглеровој визији, дакле, револуција је пропала због кукавичлука. Ипак, при крају оставља могућност да „дух немачког социјализма“ доведе до тога да буде испуњена, али њен развитак остаје отворено питање.

Друго поглавље, *Социјализам као форма живота* (стр. 62–65), обликовано кроз сентенце, бави се различитим културама и цивилизацијама, при чему аутор истиче да свака особености сваке од њих, што једну цивилизацију, уосталом, и чини посебном и другачијом од других. Иако различите, оне у својим противречностима имају и одређене сличности, које се огледају у међусобним додирима и преклапањима.

Централно поглавље Шпенглеровом делу носи назив *Енглези и Пруси* (стр. 66–112). На самом почетку аутор се бави начинима на које су Шпанци, Французи и Италијани утицали на европску мисао, дипломатију и вођење државе. Он потом прелази на дефинисање тога шта за њега значи бити Прус и Енглец. Пруство је, каже Шпенглер „осећање живота, инстинкт, немогућност да буде другачије; то је скуп душевних, духовних и зато напослетку и телесних особина“. Наведене карактеристике не ограничава само на Прусе, већ се оне односе на све успешне Немце, попут Листа, Хегела и др. Сматра да „служење“ припада старопруском стилу, а да осећај заједништва подразумева избор позиције *ми* изнад позиције *ја*. Таква концепција доводи до онога што чини специфичност пруске армије, чиновништва и радништва. Насупрот томе, Енглеце види као припаднике нације у оквиру чије државе свако функционише за себе, па је енглески либерализам само „камен на путу“. Разлику између Пруса и Енглеца види и у религијској свести. Наиме, док је Прус недогматски побожан, што испољава кроз деловање у складу са дужношћу, Енглец има чисту лаичку религију, чији је темељ Библија, пише Шпенглер. Аутор се даље концентрише и на питање односа према богатству. Прусе види као људе који раде из задовољства, како би допринели заједници и држави, док Енглези то чине из чисте жеље за стицањем богатства. Различитост се увиђа и у поимању привредног живота, који подразумева визију према којој Пруси поштују привредни ауторитет државе, а мисле да свој задатак добијају од судбине, Бога, државе, док Енглези

имају „гусарски инстинкт острвског народа“, а привредни живот доживљавају као плен. Дотичући се и енглеске природе, казаће да ће „викиншки дух“ и „дух витешког реда“ водити своју борбу до краја, сматра аутор. Овај део Шпенглер окончава расправом која се тиче процене квалитета различитих уређења, опет се концентришући на поређење пруског и енглеског. Аутор предност изнова даје првом и издашно износи бројне чињенице и тврдње којима би поткрепио своје наводе.

У даљем току дела Шпенглер је, у оквиру одељка *Маркс* (стр. 113–128), интересовање усмерио на радничко питање, односно проблем пролетеријата. Аутор износи мишљење да је Карл Маркс у својој бити био спона између Пруске и Енглеске. У првој је рођен, у другој је живео, али је, без обзира на то, „душама обеју народа“ остао стран. Такође, питање класа одвајало је два народа: у Пруској је класе раздвајала позиција у друштву, а у Енглеској богатство, односно имовно стање. И Маркову поделу на „буржује“ и „пролетере“ Шпенглер сматра бесмислицом из угла пруске државне мисли. Затим се усредсређује на рад и однос два народа према њему. Док Енглец презире физички рад и са резигнацијом га посматра, што усваја и Маркс, дотле Прус на то гледа као на „обавезу која оплемењује“. У коначници, из угла „пруско-социјалистичког човека“ марксизам је бесмислен, убеђен је Шпенглер.

Своја даља проматрања Освалд Шпенглер наставља у поглављу под називом *Интернационала* (стр. 128–146). Разуме се, његов тон је изразито оштар према интернационали. Ни капитал, односно енглеско схватање тог појма, није прошло без критичког осврта. Уз то, француско поимање истог, као и начин трошења финансијске добити, у потпуности су супротни пруском, које све подређује служењу држави, а не личним захтевима. Своје мисли аутор даље усмерава на Русе и на то колико се они, у сваком виду, разликују од народа западне Европе. Управо због утицаја са Запада, који почињу у време Петра Великог, а који су потпуно страни руској души, Руси развијају аверзију према западном моделу, што кулминирати променом, односно револуцијом. Сводећи своје идеје, Шпенглер истиче да све што је написао представља упозорење једном делу немачког народа о томе у каквој садашњости живи и каква га будућност чека. Верује да је судбина читаве цивилизације везана за Немачку, као и питање да ли ће у будућности држава владати трговином или обрнуто. Надасве, тврди да су пруство и социјализам исто, иако то многи не уочавају, а да заједно стоје насупрот енглеском погледу на свет. На

крају, пророчки упућује апел омладини, уз опаску „Ми смо социјалисти. Не желимо да је то било узалуд“.

Напоследку, књига је обogaђена и поговором под насловом *Социјализам милијардера* (стр. 147–153), који је написао Давид Енгелс,³ научник који се у многим својим схватањима надовезује на Шпенглера. Аутор ових редова разматра бизнис у савременом свету и улогу великих корпорација, за које каже да су најважније силе иза псеудосоцијалистичког „Великог ресета“. Дакле, како је Шпенглер предвидео, у Европи ће завладати „социјализам милијардера“, који ће карактерисати „дихотомија између англосаксонског и германског погледа на свет“, пише Енгелс. Даље истиче да „социјализам милијардера“ тежи уништењу средње класе, тако да остану само „либерална“ елита и осиромашене, обесправљене масе. Напоследку, Давид Енгелс, поучен Шпенглеровим списом, закључује да је стари свет пропао и да не вреди јадиковати, те да ће након слома „социјализма милијардера“ уследити нешто налик „каролиншкој“ обнови.

Сагледавањем Шпенглеровог списа долазимо до закључка да је он актуелан и данас. Разуме се, не у мери у којој је био када је објављен, али и у овом веку има изражену научну вредност. Да је дело по свом објављивању било утицајно, сведочи податак да је до 1932. године изашло око 80.000 примерака, а оставило је јак утисак на немачке, аустријске, енглеске и америчке мислиоце млађе генерације, као и на бројне уметнике.⁴ Када је реч о савременом тренутку, као што су показали Душан Достанић и Давид Енгелс, закључци до којих је Шпенглер дошао могу се пронаћи у данашњем свету, што његово дело и даље чини актуелним и непролазним, те је с тога овај превод драгоцен допринос српској науци – како историји и филозофији, тако и економији и политикологији.⁵

³ Давид Енгелс је белгијски историчар и филозоф, који се посебно бави римском историјом и савременом европском политиком. Занимљиво је да често пореди Римску републику у фази пропадања са данашњом Европом.

⁴ Инспирисани радом Освалда Шпенглера, између осталих, били су и филозофи Мартин Хајдегер, Лудвиг Витгенштајн, сликар Оскар Кокошка, режисер Фриц Ланга, књижевници Ернест Хемингвеј, Херберт Џорџ Велс, Френсис Скот Фицџералд, као и многи други.

⁵ Центар за културну обнову Археофутура, издавач који се прихватио посла објављивања овог дела, основан је у Новом Саду 2015. године. Бави се јачањем културног идентитета, националне самосвести и критичког мишљења, како иначе сам истиче.